

VAN DE ZWAGERMIEDEN NAAR FOESTRUM (I)

(Zomaar wat verhalen van een Schotanus, die zijn jeugdherinneringen heeft opgeschreven voor het krantje van zijn oorspronkelijk dorp. Hij deed dat in het Fries en noemde dat gezamenlijke werk "Ien fan Lieuwkjes tsien". Voor Aldfaers Erf heeft hij het vertaald in het Hollands.)

'De pop'

Daar lag ik in de wieg. 'O Lieuwkje! Is dat dyn pop!?' Dit was de uitroep van een paar tantes, die en blik in de wieg hadden geworpen. Daar was ook wel reden toe, want de aanblik en het gewicht van het miezerige kereltje liet wel wat te wensen over. Het unster onmisbaar voor de bepaling van de prijs van de tuinproducten moest dienen om het nabije gewicht van het jongetje te bepalen. De punten van een luijer aan elkaar geknoopt en dan de kleine schreeuwlelijk aan het unster. Hij was de vijfde in het gezin dat later zou uitgroeien tot 'Lieuwkjes tsien'.

'Het voorgeslacht'

Mem kwam uit het patriciërs-geslacht van de Raap-familie uit de Dokkumer wouden. Heit z'n pake was Tjalling kleermaker die in 1906 overleden is. Deze pake zat in Zwagerveen in kleermakerszit op een tafel achter een open raam, terwijl kleinzoon Tjalling ervoor stond om zijn rijmpjes en gedichten aan te horen. Een van de rijmpjes was:

Ik rûn en ik rûn, de skeanpaden lâns
fan Koarnjum nei Britsum
Tot ik dêr myn Japke fûn
En dêr kriig' ik in klontsje
dat mei de kop ta it kopke út kypte

Zo ingenomen was de a.s. schoonfamilie met de aanwinst uit de oorspronkelijk zo voorname familie. De Schotanusen hadden heel wat dominees en professoren o.a. aan de Hogeschool van Franeker in hun voorgeslacht.

De Zwagermieden

In de Zwagermieden waren Tjalling en Lieuwkje terecht gekomen vanaf het midden van de Lange Loane, waar ze het eerste jaar na hun trouwen in een dubbele woning naast Bokke en Klaske hebben gewoond en die plek viel toen in die tijd nog onder Westergeest. De oudste Sjirk is dan ook aangegeven als geboren te Westergeest. Later viel dit gedeelte onder Zwagerveen. Vandaar verhuisden ze naar de Mieden en kwamen te midden van de weilanden terecht. Vroeger was het veengebied geweest. De oude Albert Koster kon nog wel wat verhalen opdissen over die vroegere veengraverij. De veenbazen organiseerden toen het turftrappen, het stapelen en het drogen van de turf. Schippers kwamen er met hun pramen op af om voor het vervoer te zorgen. De gewiekste veenbaas bestelde de schippers op verschillende tijden, zodat zij in de opvaart niet op elkaar zouden hoeven wachten. Vooral ook om de kruiers constant aan het werk te houden.

Jasper wordt Jopie

Temidden van die weilanden stond het geboortehuis van de kleine Jopie en toen nog vijf anderen. Ik moet eigenlijk Jasper genoemd worden Er waren bij pake Sierk en beppe Seke al twee Jaspers geweest, die heel jong gestorven waren en in 1929 was de derde Jasper op 22 jarige leeftijd aan een ernstige ziekte overleden. Beppe Seke was al in 1929 overleden. Dus die heeft bijna niemand van ons gekend. De Jasper waar ik naar vernoemd ben was genoemd naar de heit van beppe Seke en dat was Jasper Hondenkar. Die had in de Wouden niet zo'n goede naam. Hij verkocht kaas en toen hij eens een keer bij een vrouwtje in Wouterswoude zijn kaas verkopen wou, zei het vrouwtje: Zo'n bleekscheet hoef ik niet. Jasper zei: Ik heb ze ook wel bruiner op de kar en terwijl hij terugliep om die op te halen wreef hij het kaasje wat hij in zijn handen had in met zijn tabakspruim en bracht hem weer bij het vrouwtje, die er mee ingenomen was. De week daarop zei ze: Heb je nog zo'n mooie bruine voor me. Toen deze handelwijze van Jasper bekend werd hadden ze niet zoveel meer op met hem. In ieder geval wilde ús mem niet weten dat hij in ons voorgeslacht zat en dan maar beter om Jopie genoemd te worden. Ik heb dit verhaal van Omke Janus en zijn verhalen moest je soms wel met een korreltje zout nemen.

Veel vertier en plezier in de Mieden

De opgroeiende kinderen konden er zich heel goed vermaken. O.a. met slotje springen. Heit wist wel welk hout het geschiktst was om een goede polsstok van te maken. Eieren zoeken in het voorjaar was hun lust en hun leven. 's Winters schaatsen op de sloten en de Sweacher-feart. Als het ijs het toeliet gingen we op naar 'grutte Harke' en Rinse 'Akke. De oudere kinderen op schaatsen en de kleintjes op de slee. In dat soort winters hadden we veel meer contact met de medemensen in de uitgestrekte Mieden en dat bleven soms levenslange vriendschappen. Zo ook met Sape Visser en z'n vrouw Yt. Zomers werd er meegeholpen in het boerenwerk op de landerijen. Dit gaf aan de oudere kinderen ook de nodige variatie.

Geld verdienen

De kinderen werden ook spoedig ingezet om wat te verdienen. Sjirk begon al mee te verdienen door het verkopen van gladiolen toen hij nog op de Lagere School was in Zwagerveen. Dat was heel spannend, want die moest hij voor schooltijd kwijt. Het gebeurde wel dat de postbode uit medelijden z'n laatste bosje kocht, zodat hij toch op tijd in school kwam.

Pake Sierk

De Pake uit Zwagerveen had een grote tuinderij, waar we naar hartelust bessen konden plukken en eten. Die Pake had zo'n hefboom-weegschaal waar je op kon staan en de onsjes, ponden en kilo's met

omgeving 'Japik stokje' genoemd. Voor de oudere Westergeesters wel duidelijk waarom. Toen de dokter later nog eens kwam en hij me nog altijd met die steunstok aantrof, heeft hij mij die afgepakt en verboden er nog gebruik van te maken. Mijn spieren moesten de kans krijgen om weer aan te sterken.

Een doodgeboren kindje

Even terugkomen op de theeschotelletjes. Ze zijn heel goed afgewassen, want dat moest zeker in die tijd toen de schotelletjes niet alleen als onderzetters gebruikt werden. Ik weet nog dat Minne Trien in die dertiger jaren voor bakker Wijma bij ons met de 'taakoer' kwam en dan zo'n haast had, dat ze eerst de hete thee in het schotelletje overgoot om het van daaruit op te drinken. In 1937 was er een baby geboren, die ook direct overleden is. Ik associeer dat gebeuren met Minne Trien, die het kindje even mocht zien en ik daar toen ook vlak bij stond. Het lag in een rieten reismand, waarin heit het met T Sibbe Kuipers 's avonds in de auto heeft weggebracht. Het is dus anoniem in Westergeest begraven. Later moest ik daar nog heel vaak aan denken, omdat wij zelf in Afrika ook een doodgeboren kindje hebben gehad, dat in Kenia begraven ligt.

Ons vermaak

Over het algemeen hadden we een plezierige kindertijd. Lekker karren met afgedankte kinderwagens of de onderstellen daarvan. Die werden ook gebruikt als vervoermiddel van het dorre hout dat we uit Veenkloosterbos haalden. Mem was hier altijd erg blij mee. Vooral om de kachels goed op gang te krijgen. Verder gingen we vaak hoepelen. Vanuit Westergeest langs Huisternoord en over Veenklooster en Zwagerveen weer terug naar huis en geen enkele auto tegenkomen. Siep had het timmervak al spoedig onder de knie en zodoende hadden we al spoedig een eigengebouwde kano, waarmee we zwakten over het ondergelopen land van de Hammen. Soms wel eens tot aan het eendenkooigebied van Jelke Couperus, die nogal eens de indringers in dit gebied moest verjagen. Je was dan pas weer veilig als je weer op de terugweg was met de kano. Soms lag de kano in de 'Sweacherfeart'. Op een zondagmiddag er toch maar even stiekum naar toe. Bij zo'n gelegenheid ging Roel er even in staan, maar een van de buurtjongens wilde even leuk zijn en begon er aan te duwen. De gevolgen laten zich raden. Roel kwam thuis met een doorweekt zondagse pak. Hij heeft het deze 'kammeraad' de rest van z'n leven nagedragen. Diezelfde knaap had het bij mij later ook wel enigszins bedorven, omdat hij het paard waar ik op zat probeerde op te jagen zodat ik eraf zou vallen.

't Koffertje met garen en band

Als we niet in de tuin aan het werk gezet werden dan waren we wel bezig 'langs de deur'. Dat begon met Sierk al met z'n gladiolen en later z'n bakje met bokkingen. De handelsgeest zat er al spoedig in. Siep ging ook al langs de deuren met z'n handelswaar, toen hij nog op de Lagere School zat. Grappenderwijs werd dan gezegd: Wat hij bij de voordeur niet voor elkaar krijgt, probeert hij dan bij de achterdeur. Die instelling heeft Foestrum en het Dorpsbelang geen windeieren gelegd. Het heeft hem heel veel later nog een lintje opgeleverd. Toen hij naar de Ambachtschool ging hield hij op met de handel en bracht het koffertje met garen en band weer terug naar Pieter de Vries op Zandbulten. Mem heeft vaak gezegd had ik het toen allemaal zelf maar gekocht, want er zaten zoveel dingen in het koffertje, die in de oorlog daarna niet meer te krijgen waren.

De ijsco en het wafeltje

Toen die grote jongens wat verdienen hadden ze ook wel een streepje voor op de kleinen. Een ijscoman uit Driesum kwam op zomerse dagen zijn geluk beproeven bij de Kalkhuisbrug. Mem was niet zo ingenomen met de ijscoarre-bel, maar ze gaf Sierk toch twee centen om een ijsco te halen. Dit had ik gemerkt en ik liep achter hem aan. Sierk riep aan mem: "Wat moet ik mei die jongen" "Freegje maar om een waffeltsje". Zo kreeg hij een ijsco en ik een leeg wafelkoekje. Dat gevoel van onderbedeeld heb ik wel een beetje aan me gehouden. Toen ik later verder mocht leren, werd er wel eens gezegd, dat ik geen recht van spreken had, omdat ik geen kostgeld betaalde. Laten we het er maar op houden dat ze in het gesprek tegen mijn argumenten niet op konden. Het gebeurde wel in een gemoedelijke sfeer.

Al maar langs de deuren

Mem kon niet uitstaan dat we niets te doen hadden. Dus werden we er voortduren op uit gestuurd om te helpen. Folkerts Teats zei eens: Jij bent vandaag de vijfde Schotanus, die bij mij aan de deur komt. De een voor Huisternoord met het 'melkoverzicht', een ander als helper van omke Roel of omke Janus, of voor bakker Wijma of Adema (later De Bruin). Op latere leeftijd haalde ik de landarbeiderscontributie op, waar Heine Kempenaar de penningmeester van was en heit de voorzitter. Ik fietste dan kilometers ver o.a. ook over de hele Wouddijk langs de alle arbeidershuisjes. Ik geloof dat ik toen een stuiver van elke rijksdaalder kreeg. Toen ben ik wel te weten gekomen, dat er heel armoedige situaties bestonden, terwijl er toch heel hard gewerkt werd. Verder werd ik later door Pieter van der Haak gevraagd of ik wilde helpen met het ophalen van de contributie voor de Macht van het Kleine. Van der Haak had me leren kennen op de knapenvereniging. Waar hij na het ernstige gedeelte ons voorlas uit de Engelandvaarders. Nu heb ik het over na de oorlog. Dus het wordt tijd dat ik iets over de oorlogsjaren van Westergeest ga vertellen. (Vertaling van deel II uit: Ien fan Lieuwkjes tsien)

tien vermenigvuldigen en dat bij elkaar optellen en dan wist je hoe zwaar je was. Toen tante Jo in 1940 trouwde gingen we tussen Gemeentehuis en kerkdienst naar Pake's huis en het miezerig kereltje uit de wieg herinnert zich dat hij toen ondertussen op z'n achtste levensjaar 45 pond was geworden.

Ook wel eens ondeugend

Langs de Miedwei naar Zwagerveen en weer naar huis gaf ook nog genoeg belevenissen. Sjirk pakte zonder toestemming eens de fiets, maar kwam op een smal zandpaadje ten val en in het prikkeldraad terecht, zodat hij met een duidelijk zichtbaar litteken van ongehoorzaamheid het verdere leven door moest. Van het onderstel van een versleten kinderwagen werd een kar gemaakt, waar ze hun plezier wel aan op konden, ook al liep dat spelen ermee niet altijd even plezierig af. Baukje van der Veen, onze washulp, kon het later nog goed en vaak navertellen hoe ze één van de kwajongens van onder de kar uit de sloot heeft gehaald. Hij zou zijn leven aan haar te danken hebben.

Eieren zoeken

Zo temidden van de weilanden, een paradijs voor o.a. kieviten en grutto's, waren in het voorjaar veel eieren te vinden en daar kon ook nog een centje mee verdiend worden. Zo nu en dan kwam er een man om de kievitseieren naar de markt in Leeuwarden mee te nemen. Ondertussen waren omke Jan en muoike Trien naast ons komen wonen in het latere huis van de familie De Vries. Trienmuoi had mij van de eerste luier voorzien en dat moest bij elke verjaardag nog in lengte van jaren gememoreerd worden. Met de neefjes zo naast de deur kwam er nog meer versterking in ondernemingslust en toename van het kattenkwad. Politie Lap had er zo nu en dan z'n handen vol aan en de jongens van Pieter Zuidema pasten ook wel bij het ondeugende gezelschap. Het grootste kwaad in de ogen van de politie was het eieren zoeken in de verboden periode. Om ze in handen te krijgen moest de politie het eerst bij het roeibootje in de 'opfeart' zijn. Als de jongens er eerder waren dan moest hij naar de ouders om uit te zoeken wie de brutale apen waren en als we de spannende verhalen mogen geloven dan is dat meer dan één keer gebeurd. Om over het in brand steken van de droge bermen maar te zwijgen. Toch moeten we het niet voor onmogelijk houden dat de verhalen soms nogal stevig aangedikt werden.

De reden van onze verhuizing naar Foestrum

Heit was seizoenarbeider en trok zelfs met z'n zwagers soms helemaal naar Texel om bij boeren de korenoogst binnen te halen. Mem was dan verantwoordelijk voor het gebeuren thuis. Achter ons huis in de Mieden stond een grote schuur (hij staat er nog) waar eieren uitgebroed werden in een machine en de honderden kuikens zochten zo nu en dan (vooral 's nachts) onder een verwarmingslamp een warm plekje. Dat extraatje wat er aan de kippen te verdienen was in deze dertiger jaren zou heel goed van pas komen bij de verdere betaling van rente en aflossing van het in 1926 gebouwde huis. Jammer genoeg gebeurde er iets wat mede aanleiding was dat het gezin niet in de Mieden kon blijven wonen. De verwarmingslamp in het kippenhok was uitgegaan en honderden kuikentjes kropen zo dicht op elkaar dat ze verstikten en de dood vonden. Alle hoop in deze crisisjaren was immers gericht op de verkoop van deze opgroeiende mestkuikens om straks rente en aflossing te kunnen betalen. De bank in Kollum was ongenadig hard in hun besluit. De zaak moest verkocht worden. Een en ander ging Pake in Driesum aan het hart. Hij wilde wel garant staan, maar de bank aanvaardde dat niet en omdat hij zich zo beledigd voelde kocht hij voor ons een huis aan de trekweg in Westergeest. Als men het zo hard wilde spelen dan waren ze bij hem niet aan het goede adres. Hij maakte het mogelijk dat we aan de Stroobosser Trekweg onder Westergeest een huis kregen. Beppe had altijd al gewild dat de dochter wat meer in de bewoonde wereld terecht zou komen. In de Mieden stonden maar een paar huizen en ook nog te ver uit elkaar.

Verhuizen per boot

Wij kregen dus een huis aan de Trekvaart in Westergeest. De verhuizing geschiedde per boot. Harm Turkstra had een vrachtschip. Mem liep achter de kinderwagen met nummer zes en zeven door de Dôle en langs de Bunte Houn naar de plaats van de nieuwe bestemming. Een paar op de fiets over het lykpaad en de rest in de boot door de Swea cher feart onder de brug van de Swemmer door en dan de Trekfeart langs, naar het huis schuin tegenover de garage van Tjibbe Kuipers. Mem liet populieren om het huis heen planten en zei dat we dan ieder in elk geval elk een boom konden erven. In de oorlog is de eerste serie verkocht aan de klompmaker uit Driesum. Er staan er nu nog.

Zo nu en dan terug naar de Mieden

Toch bleef de oude omgeving nog wel aan ons trekken. Bij mooi weer zomers gingen er opnieuw met een roeiboot heen met de kameraden van de kalkhúswei om er een dag te kamperen. Bearn en Anne van Sjuk en Wiets waren dan ook van de partij. Voor hen was het ook bekend terrein. Bij zo'n gelegenheid kwamen we bij Pieter's Froadtsje en vroegen om de pan die we bij de waterpomp zagen liggen om onze aardappels in te mogen koken. Maar jongens dat is geen pan dat is een po. We stonden er wat beteuterd bij, want er zaten wel twee oren aan. Zou hun echte po ook met de inboedel van het faillissement op de Woud dijk verloren zijn gegaan.

Thomas Koster verdronk

Ook als er ijs lag waren we heel vaak te vinden op de Sweacherfeart. Later werden we wel wat voorzichtiger toen Thomas van Johannes Koster in een wak terecht kwam en verdronk. Jente z'n neef heeft nog geprobeerd hem eruit te halen, maar dat is niet gelukt. Toen moesten ze helemaal naar Tsjibbe Kuipers om de reddingshaak die daar op een vaste plek aan de muur hing. De schoonzoon van Johannes de Vries, een visserman uit Zoutkamp heeft hem opgedregd. Zoiets blijft je je leven lang bij. (deel I uit: Ien fan Lieuwkjes tsien)

FOESTRUM, ONS NIEUWE DORP (II)

In de beschaafde wereld

Vanaf het allereerste begin voelden we ons goed thuis in ons nieuwe dorp. Vanuit de Mieden wat dichter bij de beschaafde wereld. Pieter van der Werff vertelde bij een van z'n bezoeken uit Canada dat die Schotanus jongens direct de eerste dag al met hem wilden vechten. Hij heeft de boot gelukkig wat af kunnen houden. Maar eenmaal gevestigd in de beschaafde wereld gingen de jongens zich ook wat socialer gedragen.

Nog steeds in Zwagerveen op school

Voor de kleintjes was Sijke een soort tweede moeder. We bleven naar Zwagerveen op school gaan, zoals we daar vanuit de Mieden aan begonnen waren. (later naar de Triemen). Sijke moest zorgen dat er ons niets zou overkomen onderweg. Eén keer was het zulk verschrikkelijk weer. Het sneeuwde en vooral vanwege de sneeuwduinen op 'it lykpaad' was er haast niet door te komen. Sijke zag er geen gat meer in en ging met ons terug naar huis. Mem heeft ons direct weer terug gestuurd. Als het over 'it lykpaad' niet kan dan maar over de Bûnte Hûn. Mem was zo nu en dan nogal hard voor ons. We moesten ons maar door het leven slaan. Zoals Sijke onze tweede mem was, zo was Sierk min of meer onze tweede heit. Toen hij in de hoogste en ik in de eerste klas zat nam hij mij ook wel eens mee op de fiets naar school in Zwagerveen. Toen hij eens een keer over de biels over de sloot 'it lykpaad' op wilde fietsen en ik achterop zat en ik dacht dat het niet goed zou komen sprong ik maar gauw van de fiets, maar toch wel net te laat, zodat ik juist midden in de sloot terecht kwam. Mijn juf was na het weekend thuis in Dokkum weer onderweg naar Zwagerveen voor haar weektaak. Zij stelde zich op de hoogte van het gebeuren en kon bij aankomst op school meedelen dat wij te laat zouden komen, omdat Sierk met mij terug moest om droge kleren.

Onze nieuwe bureu

We kwamen te wonen naast Reinder en Griet en Wiebe en Ytsje. Reinder Dijkstra was melkman voor Veenwouden. Hij deed zijn werk met een bakfiets. Wiebe van Dijk was boer. De boerderij behoorde later eerst aan zijn schoonzoon Braaksma aan daarna aan de Bergsmas. Wij hadden recht van overpad langs deze boerderij, waar we als kinderen ook volop gebruik van maakten. Eens liepen we al maar heen en weer met de maan. Buurman Wiebe kreeg daar zo genoeg van, dat hij ons toeriep dat we niet zo met Here God moesten spotten en of we dat op Zandbulten in de Baptisten kerk leerden. Dit maakte wel zo'n indruk op ons zodat we er direct mee stopten. Toch heb ik achteraf vaak gedacht dat het niet zo fraai was om kleine kinderen zo op deze manier onder druk te zetten.

'Roel Brékarre'

Weer even wat terug in de tijd. Vanaf 1931 kwam Omke Roel over Westergeest naar Driesum met de melkwagen van Huisternoord. Wij mochten weleens mee naar pake en beppe in Driesum, voor op de overkapte bok van de kar. Ik was toen een jongetje van een jaar of drie toen we aan de Trekweg kwamen wonen in 1935. Op een zondagmorgen moest heit op de kleintjes passen en mem was naar de kerk. Maar heit zat diep in de boeken en wist niet dat het knaapje op weg was naar beppe in Driesum. De enige weg die ik toen kende was de weg waarlangs Omke Roel naar Driesum ging. Dus van het Kalkhuis via het dorp en via Kettingwier. Tot overmaat van ramp nam ik ook nog de weg naar de Wouddijk. Gelukkig kwam ik daar een vrouw met een hele brede kinderwagen tegen. Later bleek dat ze met een tweeling in de wagen op weg was naar haar familie in het kosterhuis van Westergeest. Zij ving mij op en gaf me mee aan Feike van Sjoerd en Janke die toevallig langs fietste en die mij vooropde stang meenam en weer thuis bracht, waar ik een pak slaag van heit kreeg, omdat ik weggelopen was. Toen mem thuis kwam uit de kerk, zei ze dat heit een pak slaag had moeten hebben, omdat hij niet goed op mij had gepast. De genoemde Omke Roel heeft het melkventerswerk tot 1958 gedaan, dus het was een goede bekende in ons dorp.

De andere 'omkes' in Driesum vernoemd

In 1938 werd Klaasje geboren. Ik was thuis van school met een zeer opgezwollen kuit, vanwege een ontsteking. Ik lag in een bedstee in ons achterkamer, die aansloot op de bedstee van de voorkamer, waarin mem lag om te gaan bevallen. Ik herinner me dat ik bij heit op de arm over de sloot werd gedragen en bij de Reinder's Griet terecht kwam. Ik moest die bevalling maar niet van al te dicht meemaken. Toen de baby er was mocht ik weer terug. Hoe moest de baby gaan heten. Wij hadden al een Roel, maar nog geen Klaas en Adrianus. Er waren dus nog twee ooms van mem haar kant die vernoemd moesten worden. Zo werd het baby-meisje Klaasje Adriane genoemd. Men wist toen nog niet dat er later nog een paar kinderen zouden komen. Na Johannes, weer naar de kant van heit vernoemd kwam er nog een meisje en die werd Adriana Klaasje genoemd. Zo kwamen we dus aan onze Klaasje en Jane.

'Japik stokje'

Nog even terugkomen op mijn kwaal. Ik had wel zo'n vreselijke ontsteking dat de dokter moest komen om het mes er in te zetten. De etter werd in theeschoteltjes opgevangen. Mensen wat kwam daar wat uit. Schoteltje na schoteltje werd afgevoerd. Ik mocht er niet naar kijken. Dokter de Jager zei dat ik maar door het raam naar zijn auto die op de Trekweg stond moest kijken. Ik heb het litteken er nog zitten. Zo groot als een halve cent. In diezelfde tijd had onze school van Zwagerveen ook een schoolfeest ter ere van het 40 jarig regeringsfeest van Koningin Wilhelmina. De feestelijke optocht kwam over de Kalkhuisbrug en mem zei dat ze dat speciaal voor mij deden. Mijn eerste en tweedeklas kameraden zaten met juffrouw Molemaker op de versierde wagen, maar ik kon niet mee. Erg jammer voor dat kereltje natuurlijk. Toen ik mijn been weer mocht gebruiken, durfde ik daar nog niet zo goed op steunen. Heit heeft toen van het handvat van een schep een steunsel gemaakt. Toen werd ik door de

DE OORLOGSJAREN (III)

De invasie

Bij de invasie van de Duitsers moest ons hele dorp geëvacueerd worden, omdat men wou proberen de Duitsers te keren met een soort waterlinie. Ik logeerde toen net bij Klaas en Harmke op Zwagerveen. Ik wit nog dat er heel wat mensen stonden op de hoek bij Wiebe smid. In mijn gedachten zie ik meester Beerda en Kooistra nog in druk gesprek met de mensen om hen heen, terwijl men maar voortdurend naar de vliegtuigen in de lucht keek. Klaas timmerman vroeg of ik bij hen wilde blijven logeren of dat ik met mijn ouders wilde evacueren naar boven Dokkum.. Ik koos voor de evacuatie. Toen heeft Klaas me naar huis gebracht aan de Trekvaart waarvan we het water omhoog zagen komen. Siep was al terug gehaald van de ambachtsschool uit Dokkum door Siep van Roel-om.

Naar de hoger gelegen klei

Bij aankomst was alles al klaar voor vertrek. De kast was al op sinasappel-kistjes gezet en wat ander spul was naar de zolder gebracht. Heit arbeidde in die tijd bij vervoer van stenen vanaf het schip van Johannes Sipma bij de Bûnte Hûn naar de Bûnsreed op Kollumerzwaag. Bosgraaf van de Lange Loane had een vrachtauto met grote laadbak die hierbij gebruikt werd. Deze Bosgraaf heeft ons met ons gezin en de burens Reinders Griet naar Nes gebracht. Onze Hanke (kleine Johannes) was toen een halfjaar oud en lag heel blij in een soort reiswieg. Hij was nog niet zo erg onder de indruk van het gebeuren. Toen we door het dorp reden kwamen er nog een paar mensen bij ons achter op de auto.. Teatske van Rut Akke ook nog. Zij was dienstmeisje bij Feike Pytsje en ze vertelde met groot verdriet dat Feike Pytsje niet van plan waren hun huisje te verlaten.. Feike Tuinstra zei: 'Wy krûpe wol op 'e solder at it sa fier is'. Feike was ook wel een beetje op de Duitse kant, want hij was tegen de Engelsen vanwege de Boerenoorlog in Zuid Afrika.

Al spoedig weer thuis

Wie had dat kunnen denken dat heit en mem in Wierum bij een nicht van beppe uit Driesum terecht zouden komen. Hoe was het toch mogelijk! Die nicht kon ons vanzelfsprekend niet allemaal hebben en Reinders' Griet kwam met vier van ons terecht bij boer Sijtsma. Wij sliepen daar in een bedstee. We waren heel wat vee voorbij gereden en ik droomde die nacht van loeiende koeien. Achteraf heb ik begrepen dat de aanleiding daarvoor lag in het snurken van Reinder in de andere bedstee. Men kon de waterlinie niet tot stand brengen. Toen waren we binnen twee dagen weer thuis. Direct daarna hoorden we dat we de oorlog verloren hadden.

Opgepast voor verraders!

Er waren enkele mensen in ons dorp die dachten dat we met de komst van de Duitsers er op vooruit zouden gaan. Ruurd riep naar Hidde dat de tijd van de kalverenregistratie nu wel achter de rug zou zijn. Dat pakte wel anders uit! Er kwamen al spoedig speciale veecontroleurs. Ook eentje uit ons dorp kwam bij de veecontrole in dienst. Wij hadden niet zoveel op met deze pottekijkers, want er moest wel eens een extra schaap of varken geslacht kunnen, omdat met het vlees op de bon maar nauwelijks genoeg had. Zo begon de handel in ongeregistreerd vee. Pieter Huizinga van Zandbulten ging langs de boeren om hier en daar een schaap voor de slacht te kopen. Hij nam mij overal mee naar toe. Zelfs tot achter EE. Daar kocht hij dan een schaap, waarmee ik dan helemaal naar ons dorp moest lopen. Onderweg werd ik bij een van deze gelegenheden aangehouden door twee veecontroleurs. O.a. ook die ene uit ons eigen dorp. Er werd gevraagd waar ik met dat schaap naar toe moest. Ik wist alleen maar dat het in het derde perceel voor de brug gebracht moest worden en dat een zekere Pieter, die wel bij onze burens kwam van mij deze gunst had gevraagd. Een wonder dat ze er geen verder werk van gemaakt hebben en mij gewoon door hebben laten gaan..

Vlees en schapenwol

Het ging niet alleen om het vlees. Bovendien ging het om de wol. Wat werd er wat afgesponnen bij ons thuis. Als het mooi weer was zaten de jongens met blote rug soms hele dagen achter huis achter het spinnewiel. Siep had met heit in stellage gemaakt met een vliegwieltje, zodat men zelf spinnewielen en klossen kon maken. De wol kregen we o.a. van schapen die heit zo nu en dan slachtte. Heit was op zijn elfde al van school gehaald omdat er een plekje vrij was bij de slager en er moest wat verdiend worden. Zijn vervolgopleiding kreeg hij later op de gereformeerde jongelingsvereniging. Tot aan zijn trouwen moest hij zijn verdiensten afdragen aan zijn mem. Zo ging dat in die tijd. Dus eerst bij de slager en later seizoen-arbeider. Ook moest er thuis in de tuinderij van pake Sjirk veel gebeuren. Voor ons gevoel kon heit van alles. Toen hij vijftenzestig werd heeft hij nog volop mee gebouwd aan z'n eigen bungalow, tegenover de Fokkemappleats. Hij heeft in de oorlog veel varkens en schapen geslacht, zodat mem soms dagenlang het vlees zat schoon te maken. Ik mocht dan altijd wat rondbrengen zoals bij Jan Anne bij de Lange Brêge en bij weduwe Griet van Assen.

De familie Mansholt

Heit werkte als seizoenarbeider. Behalve in de suikerfabriek in Hoogkerk ook veel op Emma Hoeve fan de familie Mansholt in Sloodorp (Wieringermeer). Dan vertrok hij na een heel drukke zondag 's maandagsnachts om twee uur op de fiets naar Harlingen. Als hij op tijd Harlingen was kon hij met de melkauto over de afsluitdijk. Zaterdagmiddags kwam hij dan weer thuis. Buiten het seizoen werd er dan vooral gesponnen. Ook heel wat voor de familie Mansholt. De ouders van Sicco Mansholt woonden in Uithuizermeden. Deze ouders kwamen soms even in onze nederige woning aan de Trekweg om weer wat gesponnen garen op te halen. Eens was er zoveel garen gesponnen dat we het konden inruilen voor een heel ameublement van pluchen stoelen. Jan van Tjalling Sipma uit Dokkum reed met een

melktankauto op Amsterdam en op de terugreis ging hij bij dan in Slootdorp aan om o.a. tarwe en koolzaad voor ons mee te nemen. Dat werd verstopt in de tank en bij ons achter gebracht via het erf van Wiebe van Dijk. Het mocht niet opvallen..

De zondagschool

Gooitzen van Assen kreeg op 46 jarige leeftijd een hartaanval terwijl hij aan het werk was in de kaasmakerij op Huisternoord. Dit maakte op ons een grote indruk. Gooitzen deed samen met heit afwisselend met Kei Kloosterman de zondagschool bij ons aan huis. Zondagsmorgens na de kerkdienst op Zandbulten. Voor de begrafenis hebben we met Kei Kloosterman wat versjes ingestudeerd om op het graf te zingen. Dominee Baptist had daar de leiding en velen uit het dorp niet op de begraafplaats aanwezig waren stonden achter de heg mee te luisteren. Na de oorlog, toen ik op de Kweekschool in Dokkum zat, heb ik de plaats van heit ingenomen als zondagschoolonderwijzer. Hij vond dat een goede voorbereiding voor mijn toekomstig beroep. Er zijn nogal wat Foestrumers die bij mij op Zondagschool hebben gezeten.

Werk aan de winkel

In het laatste jaar van de oorlog werd het steeds spannender. Als ik met de eerdergenoemde Pieter Zwarthandelaar op stap was, dan zat ik bij hem voor op de fiets, die door een herdershond werd getrokken. Dan was er geen veecontroleur die ons in zou kunnen halen. Het betekende wel dat de koude wind je door alles heen sneed en ik blij was dat Pieter zo nu en dan naar de scheerbaas op Zandbulten ging zodat ik me dan even lekker op kon warmen bij de kachel daar. Verder moest er thuis ook nog van alles gedaan worden. Houthakken om de kachel te kunnen stoken. Vooral tegen het einde van de oorlog als men zelf brood moest bakken in de kookkachel. De talhoutjes werden dan op de hokzolder zodanig opgestapeld om snel te drogen. Er hingen daar ook tabaksbladen. Aan beide kanten werden de dakpannen dan opgetild om de wind er door heen te laten blazen. Er zat vooral veel werk aan die tabaksbladeren. Op die hokzolder zat ik te experimenteren met dynamo's en dergelijke. Ik wilde elektriciën worden. Maar wat wilde ik niet worden?!

Het persoonsbewijs

Lieuwkjes kinderen waren veel op pad. Maar Sjirk en later ook Siep moesten zich gedeisd houden om niet opgepakt te worden. Meester Riemersma hield van zijn oud-leerlingen nog goed in de gaten wanneer ze achttien jaar werden. Toen Sjirk achttien jaar werd kwam meester bij hem om te vragen of hij zijn persoonsbewijs even mocht lenen. Hierdoor werd Sjirk een jaar jonger dan de werkelijkheid. Dit kwam hem kort daarna goed van pas, toen hij werd aangehouden door een paar landwachters. Hij had net wat gesponnen garen bij Boele Romkje afgegeven. Ze hebben hem toen laten lopen. 'Net oan mem fertelle want oars meie we de doar hielendal net mear út'

Schaatsen in vrouwenkleren

Het heugt mij nog goed dat de jongens van de gevaarlijke leeftijd in vrouwenkleren aan het schaatsen waren op de ijsvlakte bij de Ald-Swemmer. Sjirk en Siep hadden wat kleren aan van Seke. Hoofddoekje om en wat hooi onder het bloesje. Lieuwe van Kei en Aaltsje was ook een vrouw geworden en hij moest extra voorzichtig zijn omdat hij na verlof niet opnieuw bij de Arbeit-einsatz gemeld had. Later als het ijs sterk genoeg was kwamen de jongens uit het dorp bij ons aan de Trekweg om te dammen. Ik mocht ook wel eens meedoen en het maakte indruk dat dat jochie van 12 jaar het zo nu en dan van hen kon winnen.

De melkstaking

De melkstaking moet nog even genoemd worden. Er was een oproep uitgegaan om geen melk meer te leveren aan de fabriek. Sake van der Werff was de eerste in de rij en hij wist niet wat de anderen zouden doen. Hij leverde wel maar zei er bij dat als anderen dat niet zouden doen zijn bussen er afgezet moesten worden. We stonden er bij en Siep en Roel hebben dan ook al gauw korte metten gemaakt met de bussen van Sake. Net zoals in de andere dorpen werd het gewoon over de straat uitgegoten. Toen wij in de omgeving van Huisternoord kwamen hoorden we motorfietsen aankomen en er werd geschoten. Het staat mij nog bij dat wij ons in een droge sloot verstopt hielden, totdat het gevaar was geweken. Later hoorden we dat we dat er op verderop een jonge man was dood geschoten. 's Avonds aan tafel bleek dat Lieuwkjes kinderen een zeer spannende dag hadden gehad.

In de Trekvaart

De volgende dag gingen we weer gewoon naar de boer om melk te halen. Wij die van de veilige leeftijd waren kwamen in aanmerking om dit soort werk doen. Wij hadden ieder onze eigen dagelijkse route. Henny is zelfs een keer met een melkbusje aan het stuur in de Trekvaart terecht gekomen toen ze net melk gehaald had bij Marten en Saakje. Zij wilde te proberen of ze ook met de ogen dicht kon fietsen. Het is gelukkig goed afgelopen. Sierk heeft ook eens een jonge dame uit het water gered. De politie kwam later bij ons om hem een sigarettenkoker als beloning te brengen. Later heeft hij in Indië als hospitaal-soldaat ook nog met gevaar voor eigen leven kameraden uit de vuurlinie gered en daarvoor een koninklijke onderscheiding door Prins Bernhard opgespeld gekregen. Nog even terugkomen op dat melkophalen we deden dat ook voor Reinders Griet. Die hadden een jongetje uit Amsterdam en dat was voor ons Jopie Veringa. Wij beschouwden hem in eerste instantie als een gewone hongerevacuë. Zoals wij die ook via de baptisten Gemeente in huis hadden gekregen. Later wat meer over Jopie Veringa.

(út: ' len fan Lieuwkjes tsien')

HET LAATSTE OORLOGSJAAR (IV)

Hooitijd

's Zomers hielpen we vaak mee in het hooi. Als we uit school thuiskwamen en men riep: " Pake is yn it hea!", dan wisten wij wel hoe laat het was. Wij fietsten dan zo snel mogelijk naar de hooilanden om aan het werk te gaan. Niet alleen bij Pake, maar ook bij Sake en Dieuwke. Bij hen kregen we tussentijds goed te eten en al verdienden we dan geen cent, dat was ons heel wat waard. Wy zaten bij hen op een trapje naar een hoge kamer, die zich boven een paar grote kelders bevond. De oude inwonende moeder ging dat dan wel aan het hart dat schoondochter Dieuwke ons zo aan het verwennen was. Beppe Gjerstsje zat dan van achter de tafel te protesteren, maar dat alles te maken met haar leeftijd, want zij was dement aan het worden. Zij was een van de weinigen in ons dorp die een oorijzer droeg.

Bauke Turkstra

We waren ook veel bij Minn`en Tryn om de stallen na de winter schoon te maken. Als het karwei geklaard was, dan mochten we een feestje organiseren. Tryn maakte dan iets lekkers met boter, havermout en suiker. Wij noemden dat `droechbrea`. 's Avonds bracht Minne de wagen met melkbussen weer naar het land, waar de koeien 's morgens weer gemolken moesten worden. Dat scheelde dan 's morgens weer een half uur. Bauke van Harms Antje ging zoals wel vaker op zekere keer weer mee op de wagen. Het paard werd los gelaten en liep erg overstuur rond en de elfjarige Bauke kreeg een harde trap tegen zijn hoofd. In het ziekenhuis heeft hij 's nachts nog bloed van zijn oudere zuster toegediend gekregen, maar het heeft niet mogen baten. Met meester Van Wessel zijn we op condoleantie geweest. Het was heel triest! Aan de oostkant ligt hij met ondertussen bijna de hele familie op het kerkhof begraven..

Jopie Veringa alias Martin Bloch

Even verder over Jopie Veringa. Al spoedig vertelde Jopie mij dat hij zo eigenlijk niet heette, maar dat hij Joods was en daarom deze schuilnaam moest hebben. In werkelijkheid heette hij Martin Bloch. Ik dacht dat ik een van de weinigen was die dit geheim kende. Maar het bleek al spoedig dat het een publiek geheim was. Jopie ging met ons mee zwemmen en toen was er een dorpsgenoot die op de onzalige gedachte kwam om zijn broekje naar beneden te trekken en uit te roepen: 'Kijk, hij is besneden'. Toe bleek al spoedig dat bijna iedereen er van op de hoogte was. Zelfs de Duitsgezinden in het dorp moeten het geweten hebben, maar ze hebben met die kennis gelukkig niets gedaan. Na de oorlog is er een handtekeningactie geweest om hen eerder vrij te krijgen, toen ze opgepakt waren. De Foestrumers hebben hun handtekening gezet om aan te geven dat ze niet echt last hebben gehad van deze Duitsgezinden. Natuurlijk waardeerden zij de keuze voor de vijand niet. Even terug naar mijn naamgenoot. Ik had ook wel geheimen voor dit stadsjongetje. Ik moest hem uitleggen waarom een koe één keer per jaar naar de stier moest bij Albert en Janke. Ik zag zelf hierin een parallel met ons eigen gezin. Wij kregen ook zo ongeveer elk jaar een baby. Jammer genoeg is Martin al spoedig na de oorlog omgekomen onder een tram bij het Centraal Station in Amsterdam. Erg triest. De hele oorlog doorgekomen met veel gevaar voor hem zelf en voor hen die hun leven voor hem in de waagschaal legden. Zijn ouders hebben de oorlog overleefd en zij kwamen na de oorlog nog wel eens terug om met Reinders Griet een boottocht over de Friese wateren te maken op hun prachtig jacht.

De schuilplaats

Het werd al maar angstiger in dit laatste oorlogsjaar. Er werd zelfs een schuilplaats in de Hania bulten uitgegraven. Sjirk en Siep hebben daar ook een paar nachten vertoefd. Overdag moest ik bij de naburige boerderij hun eten brengen en dat werd dan door de boer of boerin op onopvallende manier bij hen gebracht. De jongens hebben het er niet zo lang uitgehouden. De oplossing werd in ons eigen huis gezocht en gevonden. Het hoogteverschil tussen de voor en achterzolder gaf de mogelijkheid om een schuilplaats te maken, dat alleen maar ontdekt zou kunnen worden als het huis van binnen en van buiten opgemeten zou worden. Het ging om een verbouwing op de zolder, waar het dak door liep naar een bredere en lagere zolder, en waaronder zich beneden twee bedsteden bevonden. Een hoek van de lagere zolder werd dichtgemetseld. Dit gaf de indruk dat het de buitenmuur was. Een paar in elkaar schuivende planken boven de beddeplank van de hoge bedstee gaven toegang tot de schuilplaats. In het dakbeschot werden een paar gaten geboord voor de frisse lucht. De kleintjes konden in de schuilplaats slapen en de grote jongens in de bedstee eronder. Als er een razzia was konden dan de rollen omgekeerd worden, want er moest niet een warm leeg bed gevonden worden. . .

Dominee Baptist

Hij heette Baptist en was het ook. Dus hij deed zijn naam eer aan. Deze dominee zat in het verzet en was wel aardig op de hoogte van onderduik mogelijkheden. Heit en Siep kregen een compliment, omdat hij onze schuilplaats niet had kunnen vinden. Hij fietste rond met een schipperspet op. Zo nu en dan was hij ook wel aan het turfrappen. Een lijst met namen van mensen van het verzet van Zwagerveen en omgeving was in handen van de Duitsers gevallen, omdat het dienstmeisje van Beerda van het Houtstek aan de vijand had doorgegeven dan deze onder theeblikje lag. De dominee met nog anderen stond op deze lijst en zat versholen in het Veenkloosterbos en had daar radio-contact met de Engelsen. Hij moest extra voorzichtig zijn, maar kwam toch nog bij ons op heit zijn verjaardag. Hij was onder de indruk van het cadeau, dat Sije en ik voor heit hadden laten maken. Wij hadden bij Johannes Roek een 'fiifkopskoer' besteld. Johannes was wat donkerder dan de gemiddelde Fries en werd daarom Johannes Roek genoemd. Hij maakte prachtige manden van wilgetenen. Wij stonden erbij om te zien hoe handig hij de zaak in elkaar zat te vlechten. Een jaar eerder hadden we heit een nieuwe aardappelmand gegeven, maar nu werd het een 'fiifkopskoer' omdat we waarschijnlijk wat minder te besteden hadden.

Bij de smid

Zondags na de middagdienst stonden de jongelui altijd bij bij Ielke smid. In mijn herinnering staat gegrift dat een stelletje landwachters (Jan Hagel) van Kollum en Kollumerzwaag op fietsen kwam aanzetten met hun jachtgeweer op de rug. De jongens vlogen alle kanten uit. Ze hebben er toen gelukkig niet één te pakken gekregen. Een paar mensen uit ons dorp zijn naar Duitsland gegaan om daar te werken en iets te verdienen. Maar misschien ook wel om van de spanning af te zijn dat je elk ogenblik op gepakt kon worden. Tabe van Sikke Minke kon bij thuiskomst na de oorlog verschrikkelijke verhalen vertellen over zijn tijd in Duitsland. Een zoon van Klaas Vries die als vrijwilliger in Duitsland was is niet terug gekomen. Klaas Vries (die de oorlog niet overleefd heeft) en zijn dochter waren lid van de NSB. In eerste instantie was zijn grafschrift in het Duits. Er stond op: 'In Liebens heilende Hände'. Later toen zijn vrouw overleden is, is de steen vervangen. Dr. Fokkema, de broer van 'frou Vries' had al in 1930 op een zendingsconferentie gewaarschuwd tegen het opkomende nationaal socialisme. De indruk is dan ook dat zij als dochter van Jan Fokkema en Wypkje de Bruin niet zoveel op had met de keuze van haar man en kinderen.

Een gezellige boel

Bij ons was het vaak een gezellige boel. Heel vaak het huis vol met mensen ook aan de maaltijd nogal eens gasten. Hoewel de drie kleintjes op een apart tafelbankje zaten. Als heit aan het Bijbellezen toe was kwam de oude Feike Tuinstra nogal eens binnen om de afsluiting van de tafel mee te maken. Wij hadden er aardigheid aan als hij tijdens het danken zich even verschool achter z'n pet. Zijn tabakspruim verborg hij dan even in z'n tabaksdoos. Dat deed hij zondags ook als hij de kerk binnen stapte, want er stond op een bordje dat in de kerk hing: 'Rookten en tabakspuuten is in deze kerk verboden'.

Feike onder de auto

We hoorden eens een luide schreeuw van achter de Kalkhuisbrug. Een auto van Tjibbe Kuipers was bij het achteruitrijden vanaf het erf tegen de bejaarde Feike aangereden met als resultaat een gebroken onderbeen. Vlug met de auto naar het ziekenhuis en terugkomen met de been in het gips. Wij moesten de boodschappen toen voor Feike en pietsje doen, waarvoor we dan een snoepje kregen en of we daar verguld mee waren!

De boer op

Het was een koude winter in 1944-45. 'S Morgens vroeg en opnieuw in de namiddag gingen we de boer op om melk te halen. Bovendien ontdekten we dan in de herfst waar de dorsmachine stond en dan probeerde je wat graan van de boer los te krijgen. In die tijd kwam ik geregeld bij de De Bruins op de Simmerwei. De Sint Bernardshonden van Wybe en Heine spraken erg tot mijn verbeelding. Ze kwamen altijd even aan me snuffelen als ik in de warme stal stond te wachten tot het melken voorbij was en m'n busje werd gevuld. Ik wist toen helemaal niets van het ondergrondse werk vanuit die boerderijen. De verschrikkelijke afloop voor Heine Wiebes tijdens de bevrijdingsdagen blijft je je levenlang bij. Een vermomde Duitse auto werd aangezien voor een Canadese jeep.

Met elkaar verantwoordelijk

Als wij 's avonds thuis kwamen uit de verschillende richtingen met onze melkbusjes, werd de melk in een grote pan gegoten en in de kelder gezet. De dag daarop werd de room er af geschept en verdeeld over verschillende jampotjes. Herfst- en winteravonden zaten we dan om de kachel met de potjes te schudden en het werd een soort wedstrijd om te zien wie het eerst de zeer verlangde boter produceerde. Ieder was mede verantwoordelijk voor het welzijn van het hele gezin en zette zich daarvoor in. In de herfst liepen we met de schepen met bieten op en riepen al maar: 'Skipper mei'k in byt'. Het was voor de konijnen of we ruilden het bij bakker Rozema in voor broodjes, waar mem dan weer erg blij mee was. We hadden zo van alles bij de hand. Bij Kei Bosma kocht ik kleine hane-kuikens en als ze na zes weken lekker vetgemest waren dat kwam Durk Atze's om ze weer door te verkopen. Wij hadden dan weer wat verdiend en hij kon weer wat verdienen. Ik kocht eens een klein geitje bij Sake Kelders en dat heb ik opgefokt tot een prachtig beest. Toen we er mee naar de geitenkeuring gingen bij Sikkema's café kregen we een tweede prijs, maar toen heeft heit het direct verkocht, omdat het heel wat centen kon opbrengen en toen was ik mijn fijne geit weer kwijt. Dat ging me natuurlijk wel aan het hart. Sjirk en Siep moesten heel voorzichtig zijn en konden er niet meer echt op uit, dus de karweitjes buitenshuis waren voor de jongeren.

Vliegtuigen neergehaald

Er werd wanhopig uitgekeken naar het einde van de ellende van de oorlog. De lucht was vol van het gedreun van geallieerde vliegtuigen, waarvan zo nu en dan eentje naar beneden werd gehaald in onze omgeving. De begraafplaatsen in Driesum en Westergeest getuigen van de omgekomenen hierbij. In oktober 1941 is er een Wellington neergestort bij de Oude Zwemmer. In 1942 stortte er ééntje neer achter het Driesumer bos en in 1943 op 5 mei nog een Halifax bij Westergeest. Het is in mijn geheugen gegrift gebleven ook al is het meer dan een halve eeuw geleden. Het Driesumer gebeuren volgden we van achter het dakzolderraam. Sjoerdje fan Assen sliep die nacht bij ons, omdat ze overdag toen hielp in ons huishouden en met de grote was. Bij ons was net een beetje meer ruimte dan bij hen thuis. De datum verbind ik met de geboorte van een tweeling bij Kei en Rôlfke in die verschrikkelijke nacht. De volgende morgen gingen heit en ik over het ijs in de richting van het gebeurde. Wij vonden overal stukken verwrongen aluminium en namen dat mee naar huis. Toen we bijna thuis waren zagen we een stel Duitsers aankomen fietsen bij de Kalkhuisbrêge en we moesten ons vlug onzichtbaar maken bij Feike Pietsje achter huis. Gelukkig hadden ze ons niet opgemerkt en konden we het spul ongezien naar huis brengen. Het heeft jarenlang op de hokzolder gelegen, zonde dat we er iets mee deden

.(út 'len fan Lieuwkjes tsien')

RONDOM DE BEVRIJDING (Slot)

Op naar het einde

De Duitsers kregen het benauwd. De berichten die doorkwamen gaven ons weer wat moed. Het dorp zat vol met evacuées vooral uit Limburg en wat honger evacuées uit Amsterdam. Later kwamen er nog wat bij uit Arnhem. Het gonsde van de geruchten. In die tijd heb ik nog wel eens mee mogen luisteren naar de Engelse zender bij pake en beppe in Driesum en zo ook de stem van onze koningin gehoord. Ik vond het erg fijn dat ze zoveel vertrouwen in mij als twaalfjarig jongetje hadden, dat ik dat mee mocht maken. Het apparaat werd van onder de vloer in de kast naar boven gehaald en bij de lamp aangesloten op het elektrische net en daar zaten we dan samen in een kring om heen. Tegen het einde van de oorlog kwam er ook nog een tijd dat er helemaal geen electriciteit meer werd geleverd..

De moffemeiden

In 1943 zijn wij op de Trekweg voor het eerst aangesloten op het elektrische net. De man die er de leiding bij had was een NSB-er uit Kollum. Zijn dochter sloeg met de Duitsers om. Met nog een andere meid stonden ze dan op de Kalkhúsbrêge te wachten. Wij kregen eens een stuk chocolade van deze 'dames', toen we nog niet wisten dat ze van de brug opgehaald zouden worden door Duitse soldaten. Toen ze later daar weer stonden en ons weer chocolade aanboden, hebben we dat geweigerd met de woorden: 'Wij wolle gjin sukelade oannimme fan froulju dy 't mei moffen omgeane'. Achteraf bekeken was dat toch wel principieel, omdat chocolade eigenlijk nergens meer te krijgen was.

Schietgaten graven

Er kwam een moment dat iedereen die een schep kon tillen ingezet werd om schietgaten langs de wegen te graven. Om de paar meter werd er een gat in de grond gegraven. 'Grutte Wobke' was een van de slachtoffers en hij had op een bepaald moment even geen zin meer in dat zware werk. Toen de controlerende Duitser een eindje verderop was, sloeg hij zijn schep kapot om even uit te rusten. De Duitser zei dat hij een andere schep moest halen bij de boerderij van Sake Dieuwke. Sjuk van der Heide werd ook opgehaald, maar de Duitsers wisten dat Sjuk niet zo meegaand was en wij zagen hoe ze hem fouilleerden, midden op de Trekweg, voor het huisje waar Roel Nicolai nu woont. Ze vonden een zware baco-sleutel in z'n binnenzak en gooiden die in de Trekvaart. Na die tijd heeft Sjuk vanuit een roeiboot nog heel vaak met een magneet zitten te vissen om de sleutel terug te vinden, maar hij is er niet in geslaagd hem terug te vinden, voorzover ik weet. Ik heb er Bearn nog wel eens naar gevraagd, maar die wist zich van dit verhaal niets te herinneren.

De smokkelaars

Hedzers Rike kwam vaak op woensdagmorgens met Meta de 'tweede vrouw' van 'grutte Fokke' bij ons thuis, met zelfgemaakte boter bij zich en heel knotten garen op haar toch al omvangrijke lichaam. Ze zaten dan te wachten op de Dokkumer beurtvaartdienst op Groningen. Wij zetten dan een bezem bij de vaart als teken dat ze aan moesten leggen. Wiebe, hun zoon en zijn vrouw uit Medenblik, die onlangs nog wel contact hadden met Minze en Berber, die sedert maart 1959 in het ouderlijk huis van de Westra's wonen, kunnen er nog smakelijk over vertellen.

Mark de Jager en Frâns Dykstra

Ze hadden samen een scheepje. Het werd gebruikt voor van alles en nog wat. Durk van Klaas en Baaje had wel vaak eens een karweitje voor hen. Tegen het einde van de oorlog vervoeren ze dan takkenbossen en wilgentenen naar de kleidorpen. Daar zaten vooral de bakkers verlegen om brandhout en de vissers gebruikten die wilgentenen ergens voor. Karel Veenstra en ik mochten mee vanuit Foestrum naar Peasens-Moddergat. Wij moesten helpen: Het scheepje trekken, de aardappels schillen, de afwas doen en meehelpen met in- en uitladen. Frâns en Mark gaven ons wel de gelegenheid om te bidden en te danken bij het eten. Ze wisten dat we dat thuis zo gewend waren. Ik geloof dat het een broer van Kobus van der Veen van de Triemen was die de scheepslading besteld had en wij mochten helpen om het rond te brengen. "Bringe jimme dizze prikkebosk even nei Ediketine. Dy wennet dêr en dêr" (enz). Karel en ik kwamen er aan de deur en vroegen: "Binne we hjir by Edikatine?". Dat mens heeft ons zo verschrikkelijk uitgefoeterd, dat we stonden te trillen op onze benen. Het was haar scheldnaam. Wij waren er met andere verwachtingen heen gegaan, omdat we dachten een goede daad deden..Het was begin april 1945. Op de terugweg hebben we het bij tijd en wijle nogal benauwd gehad. Elke keer als we het geronk van de vliegtuigen hoorden aankomen gingen we vlug aan wal om ons op een afstand van het scheepje achter een dijkje te verbergen, omdat men alles wat bewoog beschouwde als vijandelijk. We kwamen gelukkig weer heelhuids in ons dorpje aan. Keimpe Jitske kon me vertellen dat het scheepje hetzelfde was als waar Harm Turkstra ons vanuit de Mieden mee verhuisd had, toen ongeveer tien jaar eerder. Het scheepje was een soort snik en heette 'Onrust'.

Het verzet

Wij merkten wel dat er heel wat gaande was toen we weer thuis kamen. Bij pake in Driesum vernam ik dat er gevechten met de Duitsers en het verzet plaats vonden in Damwoude en omgeving. En wat had pake er graag bij willen zijn, maar hij verzuchte: 'Se kinne my net mear brûke, ik bin te âld'. Onder leiding van Piet Smits uit Driesum heeft het verzet de Duitsers daar nagenoeg uitgeschakeld. Overal in Driesum stonden mensen langs de weg, want iedereen wilde weten hoe het zou aflopen. In Foestrum hebben geen gevechten plaats gevonden. Wij hadden ook geen eigen verzetsbeweging, zoals in Oudwoude en Zwagerveen. Met Kollum hebben zij slag geleverd bij Dokkumer Nieuw Zijlen. Auke van winkelman Attema was ingedeeld bij Zwagerveen, voorover ik weet. Toen de Canadezen kwamen was er al heel wat van het karwei geklaard. Zwagerveen heeft net voor de bevrijding nog geprobeerd om sabotage te plegen bij de Lange Brêge. Onder leiding van Bokke Dijkstra van de Lange Loane werd er 's avonds op 12 april al een kuil over de breedte van de weg gegraven om de Duitsers in hun terugtocht te hinderen. Toen Siep de volgende dag op weg was naar pake en beppe in Driesum werd hij gesommeerd door een paar Duitsers bij de Lange Brêge om te helpen het gat te dichten. De bejaarde Jan en Anne waren evenals hun burens Teade en Eibertsje, al druk doende de zware stenen van beneden weer bij de wal omhoog te sjouwen. Een Duitser stond uit verveling vanaf de brug met scherp op een paar vissen te schieten. Tot verbazing van de anderen begon Siep een gesprek met hem. Misschien had hij de hoop al opgegeven om zijn kogels nog voor een ander doel te gebruiken.

De Canadezen

De bevrijding van ons dorp verliep zonder schokken. Op zondagmorgen tegen twaalfen zagen we de eerste Canadezen met militaire vrachtauto's vol Duitsers voorbij rijden. Voorop reed een burgerauto met Oberman uit Dokkum op de treeplank met geweer in aanslag, om de Canadezen de weg te wijzen en om tegelijkertijd bedacht te zijn op eventuele onverwachte aanvallen. Wij hadden bij Wiebe van Dijk wel ontdekt dat er een auto onder stropakken en hooi een auto verborgen was. Vrijdagsavonds was de auto opgehaald en ik denk dat het dezelfde auto was die voorop reed op deze zondagmorgen. De eigenaar was de werkgever van Japke, een dochter van Wiebe Ietsje. Later hadden we zo nu en dan nog wel eens contact met de Canadezen. Wij haalden dan verse eieren bij Kei en Rolfke en ruilden die voor blikken eierpoeder en blikken cornbeef. We stonden er dan bij als ze ie verse eieren bakten onder de motorkap. Zij kwamen ook nog wel terug bij de Weardebuorsterwei achter Westergeest, waar dan enkele Foestrumer meisjes met hen contact hadden. Voorzover ik weet zijn daar geen ongelukjes uit voortgekomen.

De bevrijding werd gevierd

Een paar Duitsgezinde mensen werden opgepakt, maar ze waren al spoedig weer terug vanwege een handtekeningactie om aan te geven dat men weinig of geen last van hen hadden gehad. Ze hadden op het verkeerde paard gewed. Al spoedig na de bevrijding werden er wat feestelijkheden gehouden in het dorp en in samenwerking met de Triemen hadden we volks- en schoolfeesten. Het was op zichzelf al heel wat dat de spanning van een voortdurend dreigend gevaar voorbij was. Tegelijkertijd was er ook de schaduw van de omgekomen in de oorlog en bij de bevrijding. Evenals de bekendwording van de miljoenen vergaste Joden. Later ook nog wel eens een harddraverij op de Bréwei langs de Swemmer. Ik herinner me nog hoe zo'n wedstrijd werd gewonnen door Jitse de Vries, met een paard dat z'n vader Siedze voor de gelegenheid `morgens had gekocht op de paardenmarkt. De jongens van de oude Jo de Boer aren niet zozeer ingenomen met de deelname van Jitse aan e wedstrijd. Ze hebben nog geprobeerd te voorkomen dat hij zich zou inschrijven. Uiteindelijk kon men er niets tegen in brengen en kwam het paard van Jitse het eerst over de streep, terwijl hij z'n ruiter onderweg had verloren.

Wat moeten we met Jopie?

Roel werd vanaf z'n veertiende al geregeld door heit meegenomen naar de boer. Ik ging zo nu en dan ook mee, terwijl ik nog op de lagere school zat. Op zekere keer komt heit met ons thuis na een dag zware arbeid en hij zei tegen mem: "Dy jonge kin net nei de boer". Ik was er niet voor gebouwd. Roel zoveel te meer. "Mar wat mat er dan?" Ik heb het nog wel een poosje op zaterdagmiddagen geprobeerd bij Albert en Janke op de boerderij, maar dat heeft Sije toen gelukkig heel snel van me overgenomen. Er werd toen in eerste instantie voor mij gedacht aan de ambachtsschool. Toen echter een tante Lies eens bij mem op bezoek was zei zij: "Werom stjûrst Jopie net nei de Mulo?". Dat moest eerst besproken worden met meester De Jong op de Triemen. Daar waren we op het eind van de oorlog op school terecht gekomen, omdat mem Roel eens van school thuis gehouden had om braambladeren te plukken en dat hadden ze vanuit de school van Zwagerveen bij de Gemeente aangegeven. Mem was daar zo boos om dat ze van de ene op de andere dag geregeld had dat we naar de Triemen konden. Meester de Jong zei dat we het maar moesten proberen. Samen met zijn dochter Sjoukje en Johannes Bosma werd ik er voor klaar gestoomd. Het verliep met mij tamelijk vlot, want ik had in drie jaar een diploma Mulo-B op zak en daardoor mocht ik direct in de tweede klas van de Kweekschool. Dit was wel een beetje boven verwachting van de mensen om mij heen. Meester Hille Veenstra op Zwagerveen heeft later wel eens tegen Sjirk gezegd, dat hij zich vaak had afgevraagd `wat moat er út dat jonkje terjochte komme?. Het gonsde nog lang in mijn oren `Hy kin net nei de boer!' Daarom besluit ik mijn verhalen maar met waar ik mee begon: `Oe Lieuwkje, is dat dyn pop?!' (út: **len fan Lieuwkjes tsien**)

Nawoord

Veranderingen na de bevrijding

Seke was op de naaischool geweest en zij hielp veel thuis en bij beppe in Driesum. Hennie ging later naar de Huishoudschool. De jongens van de gevaarlijke leeftijd konden de straat weer op en ook weer aan het werk, als ze tenminste niet opgeroepen werden voor militaire dienst. Er waren er ook nogal wat die vrijwillig in dienst gingen. Die moesten daarvoor naar Engeland. Daar was broer Siep ook bij. Hij heeft bijna drie jaar in Engeland gediend bij de genietroepen. Ik herinner me dat hij in maart 47 terug kwam met verlof. Hij nam dan in z'n plunjezak fietsbanden mee uit Engeland en verder ook tandpasta en dergelijke. Hij leerde ons dan hoe we met mes en vork moesten eten. Sjirk was dienstplichtig. Hij kreeg in Assen z'n opleiding als hospitaal-soldaat en moest al spoedig naar Indië. Wij hebben op maandag 23 september afscheid van hem genomen in Buitenpost bij de trein. Hij moest nog even naar Assen en is van daaruit naar Rotterdam gegaan om op de 27ste ingescheept te worden op De Ruys. Ze zijn op 23 Oktober aangekomen in Tandjong Priok. Sjirk is na ruim drie jaar teruggekomen met `De Waterman' op 5 november 1949. Wanneer de tafel gedekt werd in die tijd, dan werd er bijna drie jaar lang gezegd: `Sjirk is der net!' Siep is der net! En als er dan één of twee niet waren dan werd er gezegd: "Wy binne hjoed net sa machtig, wy binne mar mei ús achten!" Toen Sjirk terugkwam hadden we een ereboog over het brugje over de sloot en de vlaggen wapperden overal in de buurt. `S Avonds kwam de `De Bazuin' met een serenade. Het korps was elke keer weer tegenwoordig als er iemand uit Indië thuiskwam. Daarna was het toen zo druk bij ons in huis dat ik met Martje van Assen maar een flinke wandeling ging maken over Ketlingwier. Dat kon in die tijd met gemak, omdat er nog haast geen auto op straat werd gezien.